

SPÄTNÁ VÄZBA VO VYUČOVACOM PROCESSE

FEEDBACK IN THE TEACHING PROCESS

PETRONELA ŠEBESTOVÁ

ABSTRAKT

V súčasnosti sa s pojmom „spätná väzba“ stretávame takmer vo všetkých procesoch, ktoré sa vykonávajú v každej ľudskej činnosti, ktorej úspešnosť a inovácie zabezpečuje práve spätná väzba. Pod spätnou väzbou vo vyučovacom procese chápeme reťazec prenosu a návratu informácie medzi riadiacou a riadenou zložkou vyučovania. Riadiaca zložka - pedagóg, sprostredkúva študentovi informácie v podobe učebných obsahov. Tie u študenta vyvolávajú zmenu jeho doterajšieho stavu (zapamätanie si informácie, zamyslenie sa nad problémom, zaujatie postoja, atď.). Riadená zložka – študent je zdrojom informácií pre pedagóga v zmysle didaktických schopností pedagóga ako aj kognitívnych schopností študenta. Obidve tieto zložky informujú o zmenách spôsobených činnosťou pedagóga a študentovi ponúkajú spätné informácie o priebehu a kvalite vlastnej činnosti a práci.

Kľúčové slová: kvalita vzdelávania, vyučovací proces, spätná väzba, princípy výučby, zásady výučby

ABSTRACT

Feedback in the teaching process is understood to mean the chain of information transfer and return between the governing and controlled element of teaching. The management component - educator, provides the student with information in the form of learning contents. These induce a change in the student's current state (remembering the information, thinking about the problem, taking a position, etc.). The managed component - the student is a source of information for the pedagogue in terms of the didactic abilities of the pedagogue as well as the cognitive abilities of the student. Both of these components inform about changes caused by the activities of the teacher and offer the student feedback on the course and quality of their own activities and work.

Key words: quality of education, teaching process, feedback, teaching principles,

Spätná väzba vo vyučovaní ako kľúčový proces didaktiky

Úlohou každého pedagóga je zabezpečiť zvyšovanie úrovne kvality výchovno-vzdelávacieho procesu a motivovať študenta ku kladnému postoju k procesu učenia sa. Nevyhnutnou súčasťou edukačného procesu je preverovanie vedomostí, ktoré by mali poskytnúť každému pedagógovi spätnú väzbu a zároveň podporovať a iniciovať nové didaktické metódy a techniky, prostriedky. Škola prejavuje svoj formatívny vplyv na rozvoj vnútorných dispozícií študentov. Rozhodujúcim zdrojom školského pôsobenia na študenta a jeho rozvoj je regulácia a najmä priebeh učebnej činnosti, ale aj jej, ako sme už uviedli, spätnoväzbový odraz na osobnosť študenta.

Na spätnú väzbu môžeme nazerať z viacerých hľadísk, ktoré sú pre celý jej proces veľmi dôležité. Napríklad z hľadiska vyučovacieho procesu ide najmä o informácie potrebné pre objektivizáciu jeho riadenia. Z psychologického hľadiska sú dôležité informácie o výsledku pôsobenia organizmu na vonkajšie prostredie. Spätná väzba je podmienkou efektívneho fungovania celého školského systému a súvisí s priebežnou kontrolou a evaluáciou výsledkov a efektov jednotlivých prvkov i celého školského systému. Súčasná pedagogika kladie veľký dôraz na komunikačnú funkciu edukácie. Základnými črtami komunikatívnej pedagogiky je okrem iného odklon od pedagogického manipulovania. Dôraz sa kladie na chápanie študenta, ako aktívneho tvorca seba samého v interakcii a komunikácii s druhými. Dôležitý je rešpekt a úcta ku študentovi ako aj participačný charakter edukačného procesu. V takomto chápaní ide o zaistenie čo najširšej účasti pedagóga a študenta na spolupráci a rozhodovaní. Jednosmerné vzťahy podriadenosti sa nahrádzajú obojsmernými vzťahmi spolupráce. Vďaka dobrým vzťahom medzi pedagógmi a študentmi, či primeranej komunikácii sa môže zvýšiť záujem študentov o vyučovací predmet, ich motivácia, emocionálne prežívanie a v konečnom dôsledku aj ich úspešnosť. Aby pedagóg mohol primerane zasahovať do vyučovacieho procesu, aby ho mohol úspešne riadiť mal by mať primerané teoretické vedomosti a používať účinné didaktické metódy a k nej zodpovedajúce technické vybavenie. Hlavným jeho cieľom je nadobúdať a rozvíjať pedagogické kompetencie v zmysle inovačných foriem. Nadobudnúť kompetencie neznamena iba memorovať niektoré informácie z didaktiky, pedagogiky či psychológie. (Turek, 2009).

Uvedené predpokladá vybudovať systémový prístup pedagógov k modernej výučbe predmetov na školách, poznať, porozumieť, tvorivo využívať koncepciu tvorivo-humanistickej výučby prostredníctvom manažerstva kvality výučby, preukázať to vo výučbe svojho predmetu.

Ďalším cieľom v rámci rozvíjania pedagogických kompetencií je nadobudnúť spôsobilosť realizovať optimálny výber učebných pomôcok a didaktickej techniky vzhľadom k ďalším zložkám systému tvorivo-humanistickej výučby, pripravenosť efektívne využívať materiálne prostriedky vo výučbe svojho predmetu.

V ére zvýšeného presadzovania individuality a zmeny paradigiem (60. roky) sa otvorili nekonečné možnosti pre osobnostný rozvoj zdanlivo pre každého, píše Mareková (2016). Znamená to predovšetkým efektívne využívať informačné technológie vo výučbe, rozvíjať informačnú a počítačovú gramotnosť, využívať počítače na získavanie, posudzovanie, ukladanie, vytváranie, prezentáciu a výmenu informácií, na komunikáciu prostredníctvom internetu.

Z viacerých výskumov týkajúcich sa hodnotenia vyučovacieho procesu vyplynulo, že najlepšie výsledky dosahujú pedagógovia metódou aktívneho vyučovania, pri ktorom dochádza k intenzívnej interakcii vzťahu pedagóg – študent. Študenti sa dozvedia nakoľko a v akej kvalite úlohy splnili. V rámci interaktívneho vzťahu môže pedagóg využiť aj metódu sebahodnotenia študenta a vzájomné hodnotenie v rámci kolektívu. Vyučovací proces je odsúdený k neúspechu, ak pedagóg nemá spätnú väzbu, pretože nevie, nakoľko mu študent porozumel.

Päť princípov tvorivo humanistickej výučby

I napriek tomu, že vyučovací proces sa neustále inovuje, prispôsobuje novým požiadavkám spoločnosti a doby, napriek tomu sú v procese výučby uplatňované aj tradičné princípy, ktoré sú orientované viac na učivo ako na osobnosť študenta. Najčastejšie sa uvádzajú didaktické zásady:

- jednoty teórie a praxe
- primeranosti
- uvedomelosti a aktivity
- cieľavedomosti
- sústavnosti
- postupnosti
- vedeckosti

- názornosti
- trvácnosti

S uvedenými tradičnými zásadami, musia ísť ako ruka v ruke princípy tvorivo humanistickej výučby, ktoré sú orientované najmä na študenta. Podľa Blaška (2017) ide o nasledovné princípy:

1. princíp jedinečnosti osobnosti študenta
2. princíp seba utvárania osobnosti
3. princíp komplexného rozvoja osobnosti
4. princíp priority schopností a postojov
5. princíp osobného prežívania výučby

Každý z týchto princípov kladie iné požiadavky na vyučovací proces. Pri uplatňovaní princípu jedinečnosti osobnosti študenta je potrebné personalizovať proces výučby, individualizovať učebné postupy, akceptovať potreby, záujmy a skúsenosti študenta, cítiť si osobnosť študenta tolerovať individuálne odlišnosti a názory. Táto zásada platí o to viac, píše Mareková (2016), pretože žijeme v spoločnosti, ktorá prechádza veľkými, až markantnými zmenami, na jednej strane spoločnosť kladie väčší dôraz na bytosť v zmysle individua a na strane druhej pociťujeme absenciu súdržnosti.

V rámci princípu sebautvárania osobnosti podporujeme pozitívne vzťahy študenta k sebe samému aktívne zapájame študenta do riadenia výučby a zmysluplne ho motivujeme, podporujeme poznávaciu zvedavosť a tvorivosť vytvárame vyzývavú, provokujúcu, inšpirujúcu učebnú klímu, podporujúcu samostatné a tvorivo-činnostné postupy, podporujeme osobnú nezávislosť a rozvojovo-aktivizačné dispozície rozvíjame sebahodnotenie a sebareguláciu.

Princíp komplexného rozvoja osobnosti sa vo vyučovacom procese orientuje predovšetkým na vyvážené rozvíjanie kognitívnej, socioafektívnej a psychomotorickej stránke osobnosti študenta, na využívanie mnohých zdrojov poznania a rozvíjanie všetkých kanálov poznania.

Princíp priority schopností a postojov kladie dôraz na zaujímavosť výučby, na zvýšenie intenzity zážitkov pred uprednostňovaním memorovania vedomostí. Zvýrazňuje rozvoj tvorivosti a fantázie, emocionálne zainteresovanie na priebehu výučby. Uprednostňuje vzťah k poznaniu pred rozsahom vedomostí a schopnosti a pred výkonom, zmysluplne rozvíja

praktické schopnosti nutné pre konkrétny život, uprednostňuje tvorivosť pred pamäťou a zdôrazňuje morálnu socializáciu v zmysle humánnych hodnôt.

Princíp osobného prežívania výučby uprednostňuje vo výučbe emocionalizáciu, utvára priaznivú sociálnu klímu bez blokujúcich mechanizmov, spätoväzobne spolehodnotí výučbu prostredníctvom zážitkov a skúseností. Odstraňuje stres z vyučovacích hodín, zbavuje výučbu zbytočnej represívnosti, autority, disciplíny a tlaku zhora, aby sa študenti nenaučili strachu a nenávisť, ale rozvíjali svoje sebavedomie. Tento princíp oslobodzuje študenta od týrania chybami (človek má právo mýliť sa, ale tiež povinnosť učiť sa zo svojich omylov).

Evolučná didaktika

21. storočie v edukačnom procese je charakteristické rozvojom tzv. evolučnej didaktiky. Ide o vyjadrenie snahy vidieť didaktické teórie vo väčšej komplexnosti. Jej predstavitelia hľadajú nové východiská v biológii človeka, evolučnej teórii a systémovej teórii. To znamená pri analýze javov vyučovania a učenia zohľadňovať aj biologické faktory. Na rozdiel od reformnej pedagogiky sa táto koncepcia opiera o moderné výsledky výskumu mozgu, neurológie a nových teórií, ako je teória emočnej inteligencie. V tejto súvislosti sa otvárajú nové problémy na diskusiu. Konštatuje sa napríklad, že bežné vzdelávacie systémy sa orientujú výhradne na zvyšovanie vedomostí, na kognitívne výkony. V tejto oblasti sa snažia dosahovať vysokú kvalitu, ale zlyhávajú tam, kde by sa mali uplatňovať emočné schopnosti. Je potrebné venovať väčšiu pozornosť rozvíjaniu takých schopností, ako je sebauvedomenie, sebaovládanie, ovládanie emócií, sebakontrola, sebahodnotenie, motivácia, empatia, rozvíjanie medziľudských vzťahov. To však predpokladá individuálny prístup k študentom a uplatňovanie osobnosti pedagóga. Usudzuje sa, že týmito aspektmi by mali byť ovplyvnené i doterajšie predstavy o tzv. základnom vzdelaní. Pre nedostatky v tejto oblasti používa táto koncepcia pojem "emočná negramotnosť". Pedagógov znepokojujú nedostatky vo vedomostiach študentom, zlé známky a snažia sa skvalitniť svoje vyučovanie a výkony študentom. Ale veľmi často im unikajú prejavy správania študentom, ktoré patria do sféry emočnej inteligencie, napr. náladovosť študentov, pocity osamelosti, strachu, smútku, izolovanosti, nervozity, agresivity a pod.

Významné nové impulzy pre didaktické myslenie vyplývajú v ostatných rokoch z rôznych prúdov didaktických inovácií a rozširovania alternatívnych škôl. Zdôrazňujú zameranie na všetky dimenzie ľudského života. Zdôrazňujú význam kultúrneho, estetického a emocionálneho rozvoja človeka. Akcentuje sa nutnosť humanizácie všetkých sfér ľudského života.

Na základe vyššie uvedeného súčasná didaktika uznáva, že pôsobenie pedagóga a pôsobenie obsahu učiva sa láme na psychike jedinca. Preto poznanie záujmov študenta, jeho postojov k predmetu a učivu, poznanie predchádzajúcich činností študenta patria k významným prvkom v práci pedagóga. Ich využívanie vo vyučovacom procese a eliminovanie nežiaducich činiteľov patrí k pedagogickému majstrovstvu. Ono má vyústiť do vzájomnej súčinnosti pedagóga a študenta, v ktorej pedagóg ovplyvňuje študenta cez jeho vnútorné psychické podmienky. Študent zasa ovplyvňuje pedagóga pri výbere metód a foriem práce. (Dravecký 2017).

Záver

Úlohou spätnej väzby vo vzdelávacom procese je informovať študentov, kde a akým spôsobom je možné zlepšiť ich výkon a učebné výsledky. Písomná alebo ústna spätná väzba musí dôrazniť silné a slabé stránky projektu, musí motivovať študentov, aby uvažovali a diskutovali o problémoch počas realizácie a musí ich nútiť uvažovať o nových možnostiach. Spätná väzba má preto pomáhať učiť sa z výsledkov vlastnej činnosti a má viesť k ich zdokonaleniu. Jednotlivec hodnotí výsledky svojej činnosti a viac si uvedomuje svoje správanie. V súčasnej dobe digitalizácie získavajú nenahraditeľné miesto systémy, ktoré zber spätnej väzby podporujú. Dochádza k posunu od doby, kedy sa z klasickej formy memorovania informácií a pasívneho prijímania učiva, posúvame k aktivite, individuálnosti, samostatnosti a využívaniu internetu, ktoré budú predstavovať základné prvky nového edukačného systému v 21. storočí. Podľa Marekovej (2014), *„výzvou doby je moderná spoločnosť, ktorá funguje na princípe presadzovania ľudských práv a sociálnej spravodlivosti, sociálne práca, ktorá je schopná rešpektovať etnické a kultúrne odlišnosti v spoločnosti. Len také hodnoty vieme vysielat', akým veríme a podľa akých hodnôt aj žijeme. Naše hodnoty si ani neuvedomujeme, máme to akosi podvedome v sebe.*

Ako uvádza Petlák (2014) *„skutočne zásadné zmeny prinášajú a budú prinášať rôzne informačné technológie. Tie už dnes menia, resp. ovplyvňujú metódy práce pedagóga, štruktúru vyučovacích hodín, postoje študentov k učeniu, vytvárajú možnosť rešpektovania učebných štýlov študentov a pod. Tieto technológie sa rozvíjajú takým tempom, že v súčasnosti si nevieme celkom dostatočne predstaviť ich dopad na edukáciu a jej realizáciu o 20-30 rokov.“* Následne ďalej tvrdí, *„Metódy a formy práce sa budú modifikovať napr. s akcentom na individuálny prístup k študentom, mimoriadna pozornosť sa bude venovať tomu, aby študent získaval kladné postoje k sebazvedelávaniu a vôbec na ďalšie vzdelávanie v živote. Čo však bude zásadné a potrebné, je zmena prístupu pedagóga k študentom, zmena*

„filozofie“ ponímania edukácie a zodpovednosti pedagóga za svoju prácu a za študentov. To je oblasť najpodstatnejších zmien v 21. storočí.“

Dostupné na: <https://www.pf.ukf.sk/images/docs/studium/studium/...>

Využívanie informačných technológií a spätnej väzby vo vzdelávaní umožňuje kombinovať viaceré možnosti ich použitia. Dovoľuje rýchle vyhodnocovanie dosahovaných výsledkov vo výchovnovzdelávacom procese a podávať priebežne informácie o jeho úspešnosti nielen pedagógovi, ale hlavne študentom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BLAŠKO, M. 2017. *Kvalita v systéme modernej výučby*. on line
<http://web.tuke.sk/kip/main.php?om=1300&res=low&menu=1310>. 3.

DRAVECKÝ, J. 2017. *Didaktika*. KU v Ružomberku: PF 2017. on line
https://www.google.com/search?client=firefox-b&ei=9_HWXXCNA4fHwQLuxKHIAw&q=dravecký+didaktika&oq=dravecký&gs_l=psy-ab.1.1.019.

MAREKOVÁ, H. 2014. *Význam socializácie v optike rodovosti - rodovo citlivý prístup v praxi sociálnej práce, poradenstva a edukácie* / H. Mareková. In: Najnovšie trendy a výzvy európskeho výskumu v edukačných vedách, Trnava, 2014 [Zborník recenzovaných príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie]. - Trnava : UCM v Trnave, 2014. - ISBN 978-80-8105-567-6. - S. 495-503. [MAREKOVÁ, H. (100.00%)]

MAREKOVÁ, H. 2016. *Rodina - výchova detí v kontexte rodovosti = Family – the upbringing of children in the gender context*In: Rodina, tolerancia inakosti a kvalita života detí a mládeže [elektronický zdroj]. - Bratislava : Univerzita Komenského, 2017. - S. 92-97 [CD-ROM]. - ISBN 978-80-223-4353-4
[Rodina, tolerancia inakosti a kvalita života detí a mládeže : medzinárodná vedecká konferencia. Bratislava, 18.3.2016]

MAREKOVÁ, H. 2016. *Dôstojnosť a ľudské práva bez diskriminácie v optike rodovosti = Dignity and human rights without discrimination through the lens of gender*In: Svetový deň sociálnej práce 2. - Sládkovičovo : Vysoká škola Danubius, 2016. - S. 63-72. – ISBN 978-80-8167-054-1[Svetový deň sociálnej práce : vedecká konferencia. 2., Bratislava, 18.3.2016]

KULTAN, J. 2009. Zvýšenie kvality vzdelávania využitím spätnej väzby realizovanej pomocou LMS. In *Inovačný proces v e-learningu 2009*, Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, ISBN 978-80-225-2724-8

PETLÁK, E. 2014. *Aktuálne otázky edukácie v otázkach a odpovediach*. Bratislava: IRIS, 2014. 84 s. ISBN 978-80-8153-021-0

TUREK, I. 2009. *Kvalita vzdelávania*. Bratislava: IURA ed. 2009. 232 s. ISBN 978-80-8078-243-6

KONTAKT:

PhDr. P. Šebestová, PhD.
Vysoká škola Danubius
Fakulta sociálnych štúdií
Sládkovičovo
petronela.sebestova@ gmail.com